

Kultūrinio planavimo nesėkmės: valstybės šventė kaip politinių nesutarimų objektas

Skaidra Trilupaitytė

Lietuvos kultūros tyrimų instituto vyresnioji mokslo darbuotoja
el. paštas s.trilupaityte@gmail.com

Santrauka. Šiame straipsnyje, remiantis programos „Vilnius – Europos kultūros sostinė 2009“ ir Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio programos kritika, analizuojamas pastarąjį dešimtmetį viešojoje erdvėje reiškiamas nepasitenkinimas valstybės švenčių organizavimu. Kvestionuojamos kultūrinio planavimo teorinės prielaidos ir parodoma, kokiais būdais reprezentacinės kultūros nuostatos ir oficialiosios planavimo darbotvarkės konfrontuoja su realiai egzistuojančia kultūros politika ir žiniasklaidoje artikuluojama nepasitenkinimo ir kritikos darbotvarkė. Valstybinių jubiliejų ir panašios progos tarsi įpareigoja nacionalinę bendruomenę „tinkamai“ paminėti svarbias datas, tačiau šventei artėjant viešojoje erdvėje taip pat ryškėja reprezentacinės kultūros bei pilietinės kultūros sampratų priešprieša. Kuriamos programos, o visuomenės atstovų ir politikų lūpomis akcentuojama, jog tai turi būti „žmonių, ne valdžios“, renginys; deklaratyviai siekiama idėjinio vieningumo, prabylama apie būtinybę jubiliejiniam renginiui skirti atskirą biudžetą. Po eilinių šalies ar miesto valdžios rinkimų, deja, peikiami bei keičiami pirmtakų sumanymai. Akcentuojant kritinių tyrimų svarbą šiuo straipsniu rekomenduojama mokyti iš skirtingų patirčių, o kultūros politikos ir kultūros vadybos atstovams atsižvelgti į politinio gyvenimo ypatumus ir šalia sėkmės istorijų pamatyti ir akivaizdžiai nepavykusius kultūrinio planavimo atvejus.
Raktiniai žodžiai: kultūros sostinė, kultūros politika, kultūros planavimas.

The Failures of Culture Planning: The National Jubilee as an Object of Political Disagreement

Summary. This article offers an analysis of public critiques and political disagreements regarding the program “Vilnius – European Capital of Culture 2009” and the centennial commemoration of the restored Lithuania, which was celebrated in 2018. The premises of

Received: 12/12/2018. **Accepted:** 12/04/2019

Copyright © 2019 Skaidra Trilupaitytė. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

the culture planning paradigm are critically scrutinized, and the confrontations between living culture and strategic planning (unavoidable in political reality) are discussed. The occasions of state or city jubilees somehow make it obligatory for the national community to mention and celebrate the important dates in a “proper” way. But when the actual date approaches, the discussions in the public space reveal the contradictions and a divergence between the different understandings of “culture as display” and civil cultures. The government convenes committees and approves programs. The public figures, media, as well as politicians stress that an upcoming national holiday should be a feast for the people, not for those in power. The requirement for ideological unity is put forward along the political talks regarding the necessity of assigning a special budget for the event. After the routine procedures of political elections (be it national or local), however, the ideas and programs of predecessors are criticized, even ridiculed, and become subject for change. Instances of political disagreements and the ensuing conflict over cultural regulations suggest that a critical cultural policy becomes a useful tool for the analysis of debates in public space. In making cultural policy and culture management decisions, one should be careful of pitfalls in the culture planning model, i.e., along the success stories one should learn from various, not only positive experiences and evaluate the possibilities of failure in culture planning.

Keywords: capital of culture, cultural policy, culture planning.

Ivadas

Valstybės ir institucijų valdymas šiandien sunkiai įsivaizduojamas be kompleksinio planavimo; kultūros procesų planavimas taip pat tapo integralia viešosios politikos dalimi. Kai 2002 m. Lietuva baigė stojimo į Europos Sąjungą (ES) procesą, tą patį metų lapkričio 12 d. Lietuvos Respublikos (LR) Seimas patvirtino Valstybės ilgalaikės raidos strategiją, kurioje numatyti trys prioritetai – žinių visuomenė, saugi visuomenė ir konkurencinga ekonomika. Kultūros politika taip pat vis dažniau rėmėsi planais ir strategijomis. 2001 m. ekonomistė Margarita Starkevičiūtė netgi suabejojo pernelyg inertiško strateginio planavimo – lietuviškos „naujosios mados“ – tikslingumu kultūros institucijose¹. Vis dėlto integracijos procesai lėmė, kad planavimo vėjus kultūroje tik įsibėgėjo. 2006 m. numatyta suderinti kultūros srities strateginio planavimo principus, tuo tikslu nuo 2007 m. LR kultūros ministerijoje įsteigtas Strateginio planavimo skyrius, tą patį

¹ „Finansų ekspertė prieš kultūros decentralizavimą?“ (diskusija išklautus išlaidų kultūrai apžvalga), *Kultūros barai* 1, 2001, p. 8–9.

2007 m. kovą patvirtinta Kūrybinių industrijų skatinimo ir plėtros strategija ir t. t.

Deja, kultūros srityje susiduriame ir su strateginio planavimo paradoksais bei prieštaromis, ypač organizuojant didelės apimties renginius. Svarbių švenčių – valstybės jubiliejų – rengimas, trukdavęs ne vienerius metus, patyrė daugybę nesklandumų. Ne tik nauji iššūkiai, bet ir nesusipratimai bei nuolatinė tarpinstitucinė trintis ženkli Lietuvos Tūkstantmečio programos įgyvendinimą. Pastarųjų metų viešojoje erdvėje netrūko politikų tarpusavio ginčų bei nepriklausomų stebėtojų kritikos Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio programos organizatoriams ir numatytoms priemonėms. Viena vertus, nacionalizmo ir valstybingumo diskurse ypatingą vietą užima jubiliejai; juos pasitinkant apeliuojama į tam tikrus lūkesčius sužadinančias emocijas, skatinamas visuotinis susitelkimas. Valstybės institucijos paprastai suvokiamos kaip tos, kurios turi rūpintis ir oficialiu minėjimu ir (žinoma) finansavimu. Kita vertus, ne ką mažiau kritikuojamas ir reprezentacinės arba „proginės“ kultūros planų dirbtinumas. Socialinei inžinerijai iš principo nepaklūstanti demokratinė, kasdienio gyvenimo aspektus aprėpianti kultūra švenčiama spontaniškai ir vargu ar gali būti konstruojama direktyvomis „iš viršaus“. Savo ruožtu, „valdžia“ ne vieno autoriteto lūpomis pristatoma greičiau kaip trukdis, o ne pilietinės visuomenės kūrybinio įkvėpimo šaltinis. Taigi kritinėse diskusijose ryškėja ir skirtingos kultūros sampratos – demokratinė, kuriama labiau „iš apačios“, ir reprezentacinė, kuriama labiau „iš viršaus“.

Šios skirtingos, daugiau ar mažiau socialinei inžinerijai paklūstančios, kultūros sampratos paprastai neišsakomos deklaratyviai ir kai kuriais atvejais netgi koegzistuoja tame pačiame tekstiniame naratyve. Nors aptariant nacionalines šventes kartais siūlomos skirtingos metodologinės priegios analizuojant reprezentacinę kultūrą ir neformalias (arba mažiau formalias) iniciatyvas „iš apačios“², taip

² Laķe A., Muktupāvela R., „The Song and Dance Celebration Tradition as a Brand of the “Singing Nations” of the Baltic Countries: Similarities and Differences, *Filosofija. Sociologija* 28 (4), 2017, p. 246–256.

pat reikia pripažinti, kad nacionalinį sentimentą gali ugdyti tiek šventinio scenarijaus „iš viršaus“, tiek šventinės tradicijos konstravimo „iš apačios“ modeliai. Didžiųjų ne vienerius metus trunkančių programų atveju skirtingos iniciatyvos neretai veikia lygia greta. Ir nors žiniasklaidoje apstu nacionalinį pasididžiavimą skatinančių siūlymų tinkamai paminėti didžiąsias valstybines šventes, tikslinga atkreipti dėmesį ir į minėtą kultūros „nesuplanuojamumo“ argumentą.

Racionalaus planavimo „nenatūralumą“ reflektuoja nemažai kultūrininkų pasisakymų. Buvęs ilgametis švietimo ir mokslo ministras, aktyvus kultūros politikos formuotojas, poetas ir vertėjas Kornelijus Platelis 2011 m. taip apibūdino kultūros strategijų ir pačios kultūros santykį: „Džiugina tai, jog rengiami įvairūs strateginiai dokumentai, kur stengiamasi įsivaizduoti, kaip tas kultūros procesas turėtų vykti, kad vis aiškiau suvokiama, kas kuo turi užsiimti. Iškart noriu pasakyti, jog nė vienas tokio pobūdžio dokumentas mums kultūros nepridės, nes arba kultūra glūdi kiekviename mūsų, arba ne. Lygiai kaip ir kūryba – jokios gairės jos nepaskatins.“³ Panašios nuostatos jaučiamos ne tik tradicinių pažiūrų ar vyresnės kartos autoritetų svarstymuose. Tarkim, Lietuvos tūkstantmečio minėjimo proga Vilniui ruošiantis tapti Europos kultūros sostine 2009 m. (VEKS) šventės organizatoriai optimistiškai planavo daug įvykių, didėjo lūkesčiai dėl padidėsančio turizmo. Tačiau viešojoje erdvėje buvo ryškiai juntama ir valdžios užmojų bei vadybinių strategijų kritika. „Nesušukuotą“ kasdienybės kultūrą nuo dirbtinumo ir imitacijų, suprantama, aršiai gynė pompastikos ir ceremonijų nepripažįstantys alternatyvios kultūros puoselėtojai, VEKS programą vertinę kaip akivaizdų kultūros vadybos bankrotą⁴. Kiek nuosakiau pasisakęs jaunosios kartos kultūros kritikas Jurijus Dobria-

³ Šimkus A., Savaitės pokalbis. Kornelijus Platelis: „Parašyti gerą eileraštį sunku bet kuria forma“, *www.bernardinai.lt*, 2011 01 18, <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-01-18-savaites-interviu-kornelijus-platelis-parasyti-gera-eilerasti-sunku-bet-kuria-forma/56309>>.

⁴ PDKRT iniciatyvinė grupė, „VEKS’as – kruvinų buržuazijos konvulsijų pradžia“, *www.anarchija.lt*, 2009 12 31, <<http://anarchija.lt/menas/18138-veks-kruvinu-burzuazijos-konvulsiju-pradzia.html>>. Šio pobūdžio tų pačių (anoniminių) autorių tekstų atsiradavo ir kultūrinėje žiniasklaidoje, visų pirma savaitraštyje „Šiaurės Atėnai“.

kovas, kvestionuodamas gerokai prieš 2009-uosius rinkodaros atstovų pasitelktą madingą *Fluxus* įvaizdį, mėgino ieškoti ribos tarp dirbtinai sukurtų priemonių bei natūralių procesų. Anot jo:

Nelabai smagu, kai tai, kas turi vykti (ir vyksta) savaime, kas yra ne-prognozuojama ir neišmatuojama (ir būtent dėl to, mano galva, yra taip vertinga), staiga institucionalizuojama, paverčiama „programomis“ ir ideologijomis. Tai yra socialinės inžinerijos mašinos, kuri giliai įsiskverbia į modernios visuomenės audinį, funkcija. Egzistuoja *tam tikra* [išryškinta autoriaus] masto riba, kurią peržengę reiškiniai yra neišven-giamai susistemunami ir paverčiami lygtimis, formulėmis, instrukcijomis ir nuostatų sąrašais.⁵

Kone identiškai apie kultūrą subanalinančias vadybininkų pastan-gas vėlesniais metais prabilo žinomas rašytojas Andrius Jakučiūnas („Mes vieną dieną peržengėm trapią ribą, kai teigiamas kultūros vadybos poveikis tapo nuosaikiai neigiamu, ir toliau šia kryptimi progresuoja“)⁶; kultūrinėje žiniasklaidoje ir socialiniuose tinkluose panašių minčių apstu. Proginės kultūros planai sulaukia ne tik viešųjų intelektualų, bet ir politikų, administratorių ir pan. nepasitenkinimo ir kritikos. O reikšmingų nacionalinių jubiliejų organizavimą lydintis žiniasklaidos vėjus šiandien netiesiogiai siūlo akyliau pažvelgti į re-prezentacinės kultūros ir valstybės švenčių planavimo reiškinį kaip į įtampų ir politinių nesutarimų šaltinį.

Urbanistinio vėjaus (angl. *urban boosterim*) sąvoka tinka valsty-binio jubiliejaus planavimo atvejį vertinant per gana specifinę viešo-sios erdvės prizmę ir analizuojant skirtingais informaciniais kanalais reiškiamų nuomonių dinamiką. Supaprastintą vėjaus modelį šiuo atveju galima nusakyti maždaug taip: artėjant jubiliejui suaktyvėja

5 Dobriakovas J., „Ar esu Vilniaus ambasadorius?“, *www.balsas.lt*, 2007 12 28, <https://www.tv3.lt/naujiena/naujienos/178149/laisvalaikis/2?utm_source=kitiRubrikosStr&utm_medium=susijeDienos-kronika&utm_campaign=naujiena>.

6 Jakučiūnas A., „Trys rudens mintys: apie apsibezdejęlius, empatiją ir kultūros per-spektyvas“, *www.15min.lt*, 2018 10 08, <<https://www.15min.lt/kultura/naujiena/asmenybe/andrius-jakuciunas-trys-rudens-mintys-apie-apsibezdejelius-empatija-ir-kulturos-perspektyvas-285-1041244?c=kultura&copied>>.

jį lydinčių kultūros renginių planavimas „iš viršaus“, atsakingi asmenys žada „įsiklausyti“ į visų šalies piliečių balsus (tam kuriami virtualūs idėjų bankai, renkami geriausi siūlymai šventės scenarijui ir pan.). Politikai ir administratoriai ne sykį persvarsto pirmtakų patvirtintus planus ir biudžetus, o kultūrininkai taip pat nuolat kvestionuoja politikų siūlymus ar brangiai kainuojančias šalies bei miesto įvaidžio strategijas. Savo ruožtu, artėjant lemiamam momentui (t. y. datai), ryškėja politinių lūkesčių ir planų nesutapimas su biurokratine realybe (taip ir neskiriama pinigų projektams arba lieka iki galo nepatvirtintas, galiausiai neaišku, nuo kieno politinės valios priklausantis, biudžetas). Kalbant apie žiniasklaidos poveikį visuomenės nuomonės konstravimui, šiuo atveju gali praversti darbotvarkės sudarymo teorija, kuri Lietuvos akademiniėje mintyje aptariama analizuojant aktualias temas ar problemas⁷. Konkrečiai šio straipsnio atveju išryškinama, kaip nesėkmingas „ne(pa)vykęs“ šventės organizavimas tampa viešojo diskurso dalimi.

Šiuo atveju, apžvelgiant kultūrinio planavimo nesėkmės simptomus liudijančius politikų, kultūrininkų, viešųjų intelektualų ir žiniasklaidos atstovų kritinės retorikos atvejus, keliami prielaida, kad nesutarimus ar net konfliktus dėl „netinkamo“ šventės organizavimo lemia skirtingos kultūros sampratos (pasisakymuose tai iliustruoja konkretūs pavyzdžiai) ir stebėtojų ar dalyvių nepasitenkinimą ilgainiui keliantis kultūrinio planavimo ir viešojo administravimo nepaslankumas (minėta M. Starkevičiūtės pastaba apie institucinėse praktikose įsigalėjusio strateginio planavimo inerciją). Kritiniame

⁷ Audronė Telešienė ir Kristina Juraitė, analizavusios ekologinės rizikos temą žiniasklaidoje, teigė, jog „Esminė darbotvarkės sudarymo prielaida – visuomenės informavimo priemonės iš dalies struktūruoja visuomenėje aktualiomis laikomas problemas. Kuo dažniau apie tam tikrą problemą pranešama įvairiais žiniasklaidos kanalais, tuo aktualesnė ji laikoma visuomenėje ir politinėje arenoje. Nors yra įvairių veiksmų, galinčių paveikti šią sąveiką, pagrindinė teorijos tezė pabrėžia priežastinių ryšių tarp žiniasklaidos turinio, visuomenės nuomonės ir politinės valdžios priimamų sprendimų“. Žr.: Juraitė K., Telešienė A., „Ekologinės rizikos diskursas žiniasklaidoje: tyrimo teorinės bei metodologinės prielaidos“, *Filosofija. Sociologija* 20 (4), 2009, p. 229.

viešosios erdvės kontekste sunku apeiti ir žiniasklaidos dėmesį simboliškai patraukiančią politinę ir tarpinstitucinę kovą dėl išteklių⁸. Vis dėlto tikslingo biudžeto panaudojimo klausimai nėra pagrindinis šio straipsnio dėmesio objektas⁹; čia aptariama emocijų dėl šventės dinamika ir viešojoje erdvėje ryškėjantis nepasitenkinimas (savo ruožtu, virstantis institucijų tarpusavio nesutarimais, abstrakčia valdžios ir politikų kritika bei valdininkų vieni kitų kritika).

Skirtingai nei „įprastos“ kasmet švenčiamos nepriklausomybės šventės arba labiau lokalizuoti renginiai (šalies istorijai svarbių asmenų arba miestų jubiliejai), šiandieninėje Lietuvoje buvo iš esmės du didieji (ir proginiu svoriu tarpusavyje lygintini) su istorinių datų minėjimu susiję įvykiai – Lietuvos tūkstantmečio minėjimas (kurio integralia dalimi tapo renginys „Vilnius Europos kultūros sostinė 2009“) ir Lietuvos šimtmečio minėjimas. Modernų valstybingumą ir nacionalinę konsolidaciją simboliškai įtvirtinančių renginių pradžios tenka ieškoti tarpukariu¹⁰. O naryste ES paremto šiuolaikinio nacionalizmo manifestacija paprastai iliustruojama per tradicijų ir modernumo sankirtas ir yra neatsiejama nuo tarptautinės integracijos, atvirumo deklaravimo bei specifinio „europietiško“ kultūros politikos matmens. Šiandienos renginiai populiarinami ne tik tradicinėmis, bet ir naujesnėmis komunikacinėmis priemonėmis (pavyzdžiui, per komercinius televizijos ir internetinės žiniasklaidos kanalus), o išo-

⁸ Nors tai ir gali būti savaime svarbu vertinant iš žiniasklaidos darbotvarkės sudarymo perspektyvos. Pasak A. Telešienės ir K. Juraitės, „Žiniasklaida yra suinteresuota ne tik informuoti, bet ir atliepti auditorijos lūkesčius, todėl nuolat ieško naujų, įdomių, dažnai kontroversiškų temų. Dažnai įvykio ar problemos kontroversiškumas, jos prieštaringumas tampa vertinga informacija visuomenės informavimo priemonėms“, ten pat, p. 230.

⁹ Valstybinį finansavimą didžiosioms švenčių programoms skiria įvairaus lygmens institucijos – LR Vyriausybė (dažniausiai per Kultūros ministeriją), Lietuvos kultūros taryba, savivaldybės.

¹⁰ Sirutavičius V., „Šventės nacionalizavimas. „Tautos šventės“ atsiradimas Lietuvos respublikoje XX amžiaus 4-ajame dešimtmetyje“, *Nacionalizmas ir emocijos: (Lietuva ir Lenkija XIX–XX a.)*, Lietuvių atgimimo istorijos studijos 17 (sud. V. Sirutavičius, D. Staliūnas), 2001, p. 133–145.

rinei ir vidaus auditorijai skirtas šalies įvaizdžio programos, šūkius ir naratyvus kuria viešųjų ryšių specialistai ir valdžios institucijų patvirtintos komisijos.

Viešoji opinija kaip analizės objektas šiuo atveju gali labai praversti kultūros politikos – savotiško „ginčo lauko tarp konkuruojančių diskursų, ideologijų ir interesų“¹¹ – tyrimuose. Žvelgiant ne į techninius reguliavimo veiksmus (angl. *policy*), bet viešo konflikto dinamiką, pastaruoju atveju analizuojami ne dokumentai, t. y. formalieji nutarimai, bet nuomonės apie šventės žiniasklaidoje ir informacijos perteikimo bei interpretacijų aplinkybės. Viešieji autoritetai čia suvokiami kaip kultūrinio ar politinio kapitalo formas naudojantys socialiniai agentai (Pierre'o Bourdieu prasme), kurie identifikuoja visuomenės problemas paprastai net ir nesiremdami „sausais“ konkrečios srities tyrimais ar nuodugnia analize. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad, permąstant viešosios kritikos kontekstus, neretai susiduriama su ne visada pasiteisinančia „diskurso“ ir „praktikos“ dichotomija¹². Pavyzdžiui, skirtingų kultūros dalyvių optimistinis arba kritinis požiūris į valstybės jubiliejų organizavimo aplinkybes ne tik provokuoja emocijas ir reakcijas, t. y. formuoja žiniasklaidos vartotojų požiūrį, bet taip pat įgalina kurti ir pačią kultūros politiką. Juk ji neišvengiamai priklauso nuo ją apibūdinančių kultūrinių, politinių ar žiniasklaidos autoritetų (politinė vaizduotė ir politinės vertybės būna kuriamos ir perkuriamos)¹³.

Kultūrinio planavimo ypatumus analizuojančioje užsienio literatūroje kalbama apie didžiųjų kultūros programų ir švenčių komplek-

¹¹ McGuigan J., *Rethinking Cultural Policy: Issues in Cultural and Media Studies*, Oxford: Open University Press, 2004, p. 24.

¹² Looseley D., „Notions of Popular Culture in Cultural Policy: A Comparative History of France and Britain“, *International Journal of Cultural Policy* („*Policy and the Popular*“) 17 (4), 2011, p. 365–379.

¹³ Kita vertus, politikos „darymą“ atskiriant nuo kritinės refleksijos, lengviau išlaikyti su politine ideologija nesutampančią tyrėjo perspektyvą ir išskirti labiau instrumentinį požiūrį į procesus, kuriuo ir vadovaujasi vykdančiosios institucijos, skelbdamos įstatymus, potvarkius ar nutarimus.

tiškumą¹⁴, o tyrinėtojų dėmesys krypsta ne tik į sėkmės istorijas ar vadinamąsias gerąsias patirtis, bet ir į nesėkmės atvejus bei organizacinius nesklandumus¹⁵. Lietuvos akademikų tekstuose valstybės švenčių organizavimas paprastai minimas kaip tautinį identitetą formuojantis dėmuo¹⁶, aptariami komunikaciniai programų ypatumai¹⁷, analizuojama šventės samprata ir visuomenės vertinimas¹⁸. Tačiau politinio pobūdžio nesėkmių priežastys ir vieša kritika bei nepasitenkinimas dėmesio nesulaukia. Akademiinių tyrimų stoka šiuo atveju krinta į akis ir dėl kontrasto su žiniasklaida (kaip minėta, dėl specifinių žiniasklaidos simptomų joje nuolat šmėžuoja skandalinga informacija ir emocijas žadinančios interpretacijos).

Taigi šiame straipsnyje analizuojami politiniai nesutarimai ir visuomenės autoritetų nepasitenkinimas dėl valstybės švenčių organizavimo, o tai lemia tiek skirtingos nacionalinės kultūros sampratos, tiek administraciniai planavimo nesklandumai. Remiantis programos „Vilnius – Europos kultūros sostinė 2009“ ir Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio programos kritika žiniasklaidoje, parodoma, kad planuojant didžiąsias nacionalines šventes ryškėja priešprieša tarp reprezentacinės kultūros ir demokratinės kultūros sampratų. Nors nuomones apie šiuos du renginius skyrė beveik dešimties metų lai-

¹⁴ Gold J., *Cities of Culture: Staging International Festivals and the Urban Agenda, 1851–2000*, London: Routledge, 2016.

¹⁵ Meyer S., „Cool Britannia“ – Constructing National Identity in the Millennium Dome, London“, *Zeitschrift für Volkskunde* 101 (1), 2005, p. 49–68.

¹⁶ Nakienė A., „Dainų šventės našta“, *Folk Culture*, 4 (157), 2014, p. 66–67; Daujotytė V., „Dainų šventė – Tautos savasties manifestacija“, *Folk Culture* 2 (179), 2018, p. 51–52.

¹⁷ „Valstybė ir kultūra: pasitinkant Lietuvos valstybės atkūrimo 100-mečiui: diskusija“, Vilniaus knygų mugė, LRT Forumas, 2017 02 26, *Lietuvos kultūros tyrimai* 9, 2017, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, p. 15–23; Laužikas R., „Komunikaciniai Lietuvos valstybingumo atkūrimo 100-mečio iššūkiai“, ten pat, p. 26–48; Repšienė R., „Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio minėjimas: realybė, vizijos ir vertės dilema“, ten pat, p. 49–69.

¹⁸ Savická A., „Dainų ir šokių šventė Lietuvoje: visuomenės aktyvumas, šventės samprata ir vertinimas“, *Lietuvos kultūros tyrimai* 7 (Dainų šventė: tapatybės savastis ir modernybės trajektorijos), 2015“, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, p. 75–92.

kotarpis¹⁹, juos sieja panašus simbolinis politinis svoris ir skirtingus valdžios segmentus aprėpiantis organizacinių įrankių spektras. Abiem atvejais oficiali – reprezentacinė arba „parodomoji“ – kultūros politika teikė specialaus finansavimo, kurio siekia institucijos, galimybes (taigi kartu ir žadino lūkesčius).

Politinių idėjų lygmeniu kultūrinis planavimas siūlo demokratinį „horizontalaus“ sugyvenimo principą bei skirtingų visuomenės grupių įgalinimą. Tačiau jubiliejaus atveju ši kultūros politikos intencija savotiškai konfrontuoja su nacionalizmo industrija (veikiančia per medijas) ir „vertikalios“ nacionalinės mobilizacijos siekiu, besireiškiančiu proginių programų kūrimu „iš viršaus“. Administraciniu požiūriu planavimo nesėkmės lemia tai, kad paruošiamieji darbai nekoreliuoja su politine atsakomybe, nes stokojama organizacinio tęstinumo – po periodiškai vykstančių rinkimų keičiasi ne tik politinių jėgų spektras, bet ir supeikiami pirmtakų suformuluoti siūlymai ar idėjos, keičiami ankstesni planai, taip pat finansavimo prioritetai bei modeliai. Straipsnio pradžioje aptariama anglosaksiškoji (kitais atvejais – „europietiškoji“) kultūrinio planavimo paradigma ir minimi jos trūkumai. Vėliau apžvelgiama Lietuvos kultūros politikos formuotojų, dalyvių ir stebėtojų kritika dėl valstybinių švenčių organizavimo. Galiausiai teigiama, kad akylesnio kultūros politikos tyrinėtojų žvilgsnio šiandien reikalautų ne tik vadybininkų linksniuojamos „gerosios patirtys“; akademinės analizės nusipelno ir planavimo nesėkmės, kurias kol kas leidžia matyti tik žiniasklaidoje eskaluojami skandalai.

1. Kultūrinio planavimo paradigma ir valstybės šventės

Maždaug nuo devintojo XX a. dešimtmečio kultūrinio planavimo paradigma užėmė svarią vietą Jungtinės Karalystės, Australijos, Jung-

¹⁹ Šiuo atveju naudojama medžiaga – kritinių nuomonių spektrą išreiškiančius pasisakymus žiniasklaidoje – tikslinga įrėminti atsižvelgiant ne tik į konkrečius jubiliejų datas (2009 m. ir 2018 m.). Mat programos tvirtinamos gerokai iš anksto ir joms ruošiamasi (ir jos taip pat trunka) ne vienerius metus.

inių Amerikos Valstijų ir Kanados miestų kultūros politikos darbotvarkėse. Tiek tarptautinis įvaizdis, tiek miestiečių gerovė čia vis labiau sieti su pastarųjų kūrybiškumu, įsigalėjo ir platesnė kultūros samprata, populiarūs tapo posakiai apie „kūrybinį miestą“, „kūrybinę klasę“, „kūrybos amžių“ ir t. t. Lietuvoje taip pat daug kalbėta apie kūrybinę ekonomiką ir panašius dalykus, nors viešojoje erdvėje išpopuliarėjo ne kultūrinio planavimo, bet kūrybinių industrijų sąvoka²⁰. Siūlymai, kaip reikėtų planuoti kultūros procesus²¹, iš dalies sutapo su Europos Tarybos kultūrinės plėtros principais, akcentuojančiais naują strateginę miestų kultūros politikos reikšmę. Buvo suvokta, kad vietinė valdžia, labiau nei kuris kitas valdžios segmentas, yra geriausiai pasiruošusi atremti ankstesnių dešimtmečių urbanistinio nuosmukio sukeltus sunkumus²². Kadangi daugelyje konsultacinio ar rekomendacinio pobūdžio studijų kalbama apie identiškas problemas ar iniciatyvas, šiuo atveju ne taip ir svarbu, ar pastarosios įvardijamos kultūros politikos, kultūrinio planavimo, ar kultūros animacijos vardais. Mat tiek urbanistinės-kultūrinės regeneracijos procesai, tiek juos apibūdinančios sąvokos priklauso nuo kiekvienos šalies tradicijų²³. Užtektų paminėti nebent tai, kad kultūros politika, ko gero, dažniau siejama su „estetiniais“ kultūros apibrėžimais, kylančiais iš kontinentinės Europos aukštojo meno tradicijos, o kultūros planavimas orientuotas į platesnę kultūrinį ir socialinių išteklių sampratą.

²⁰ Plačiau apie šių sąvokų vartojimą žr.: Trilupaitytė S., *Kūrybiškumo galia? Neoliberalistinės kultūros politikos kritika*, Vilnius: Demos, 2015, p. 168–176.

²¹ Su tipiška kultūrinio planavimo problematika bei retorika galima susipažinti ir į lietuvių kalbą išverstuose tekstuose. Žr.: Mercer C., „Nuo rodiklių prie vadovavimo: kultūros politika ir pilietybė“, *Kultūros politika. Straipsnių rinktinė*, Vilnius: Baltos lankos, 2008.

²² Vienas pirmųjų savo tyrimuose tai išryškino Franco Bianchini. Žr.: Bianchini F., „Remaking European Cities: The Role of Cultural Politics“, Bianchini F., Parkinson M. (eds.), *Cultural Policy and Urban Regeneration: The West European Experience*, Manchester: Manchester University Press, 1993.

²³ Kultūrinio planavimo terminas išpopuliarėjo anglosaksiškoje urbanistinės kultūrinės regeneracijos literatūroje, t. y. ten, kur dominuoja rinkos požiūris. Tačiau atskirose Europos šalyse neretai dominuoja kitokios tradicijos, todėl dažniau linksniuojami kiti terminai. Plačiau apie tai: Bianchini F., Parkinson M., ten pat; Couch Ch., Fraser Ch., eds., *Urban Regeneration in Europe*, Oxford: Blackwell, 2003; Stevenson D., *Cities and Urban Cultures*, Milton Keynes: Open University Press, 2003.

Kultūros politika tradiciškai taip pat nukreipta į atskirus meno ar kultūros sektorius, o kultūrinį planavimą proteguojantys autoriai kone sutartinai pabrėžia, jog šis planavimas turi būti holistinis ir integruotas į bendrą urbanistinės plėtros politiką. Tam turi būti sukurtas mechanizmas, apimantis socialinį, urbanistinį, meno ir ekonomikos strategavimą, sutelkiant dėmesį ne vien į tradicines meno institucijas, bet ir į edukaciją bei profesinį lavinimą. Formaliai žvelgiant, ydinga būtų kultūrinį planavimą traktuoti tik kaip „priedėlį“ prie bendro strateginio miesto plano, mat šios paradigmos *alfa* ir *omega* yra demokratinis piliečių dalyvavimas visame procese, o ne „tradicinė“ elitinio meno administravimo praktika. Anot Charlesio Landry ir kitų tą pačią mintį vėliau kartojuusių autorių, kultūrinis planavimas yra „projektų indentifikavimo, planų kūrimo ir vykdymo strategijų, paremtų kultūros ištekliais, procesas, <...> jis nėra traktuotinas kaip kultūros planavimas (*planning of culture*) – tai būtų neįmanomas, nepageidautinas ir pavojingas dalykas – bet kaip kultūrinis požiūris (*cultural approach*) į bet kokią viešosios politikos aspektą“²⁴.

Kitaip tariant, kultūros elementai idealiau atveju turėtų egzistuoti „kiekviename planavimo ir plėtros proceso etape“²⁵, todėl kultūrinis planavimas yra neatsiejamas nuo tokių miesto politikos klausimų kaip transportas, kelių tiesimas, apšvietimas, saugumas ir panašūs dalykai. Identifikavus miesto kultūros išteklius reikia nustatyti tinkamus veikimo būdus ir juos taikyti planuojant tiek miesto landšaftą ar urbanistinius procesus, tiek turizmą, industriją, mažmeninę prekybą, vietos identitetą ir išorinį miesto įvaizdį. Šie dalykai apima viešą, privatų ir savanorių sektorius, skirtingas institucijas, veiklas ir profesijas.

²⁴ Landry Ch., *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*, London: Earthscan, 2000, p. 173. Šią savotišką „aksiomą“ vėliau atkartoję autoriai teigė, jog kultūrinis planavimas yra integruotas politinis veikimas, orientuotas į pačią plėtros logiką. Graeme’as Evansas akcentavo Landry nusakytą „kultūros planavimo“ ir „kultūringo planavimo“ skirtį, žr.: Evans G., *Cultural Planning: An Urban Renaissance?*, London and New York: Routledge, 2001, p. 7. Taip pat žr.: Mercer C., „Nuo rodiklių prie vadovavimo: kultūros politika ir pilietybė“, *Kultūros politika. Straipsnių rinktinė*, Vilnius: Baltos lankos, 2008, p. 108–110.

²⁵ Mercer C., ten pat, p. 109.

Realybėje tokį holistinį, gyvosios kultūros spontaniškumą integruojantį modelį įdiegti nelengva, todėl literatūroje taip pat teigiama, jog kultūrinis planavimas dažnai tampa tiesiog „kruopštesne“ meno politika²⁶. Kultūrinio planavimo teoriniuose tekstuose netgi mėginama niuansuoti skirtingas sąvokos „planavimas“ reikšmes²⁷. Graeme’as Evansas įspėja, jog išskirtinai biurokratinė planuotojų terminologija, primygtinai siūlanti supaprastintą ir optimistinį požiūrį į problemų sprendimo būdus, taip pat ignoruoja svarbias, tačiau paviršiuje ne visada matomas įtampas tiek bendruomenėje, tiek kūrybos procesuose. Juk miesto vadovų (politikų) ir vystytojų interesai paprastai nustelbia kitus (eilinių piliečių) interesus, o tai neretai lemia ir nepageidautiną sprendimų priėmimo procesų suniveliavimą. Dažnai literatūroje cituojamas retorinis miestų sociologės Sharon Zukin klausimas „Kieno kultūra? Kieno miestas?“ (*Whose culture? Whose city?*)²⁸ iliustruoja ambivalentišką kultūros vaidmenį postfordistinėje simbolinėje ekonomikoje, kai menas ir kultūra realybėje tiesiog padeda finansiškai galingsiems subjektams „gražiai“ kontroliuoti miestą (tai netiesiogiai susisieja su straipsnio įvade minėtais kai kurių Lietuvos kultūrininkų nuogaštavimais dėl alternatyvios kultūros apropriacijos naujose vadybos strategijose).

Panašiai G. Evanso klausimas dėl to, kieno kultūriniai prioritetai skatinami miesto planavime („*whose culture, whose priorities?*“)²⁹, rodo nepasitikėjimą instrumentiniu kultūros naudojimu. Mat kultūrą pasitelkiant politikų išsikeltiems uždaviniams spręsti paprasčiausiai pataikaujama galios interesams. Gražiai „supakuota“ demokratija to-

²⁶ Stevenson D., ten pat, p. 112. Taip pat žr.: Stevenson D., „“Civil Gold” Rush: Cultural Planning and the Politics of the Third Way“, *International Journal of Cultural Policy* 10 (1), 2004, p. 119–131.

²⁷ Evansas išskiria tokias sąvokas kaip miestų planavimas, strateginis planavimas, meno planavimas ir kultūrinis planavimas. Žr.: Evans G., ten pat, p. 6–7.

²⁸ Zukin Sh., „Whose Culture? Whose City?“ Zukin Sh., *The Cultures of Cities*, Oxford: Blackwell, 1995, p. 1–47.

²⁹ Evans G., ten pat, p. 7.

kiu būdu dažnai tampa priedėliu prie viešųjų ryšių. Kitaip tariant, kultūra, kurią postindustrinio miesto strategai ir jų patarėjais tampantys kultūrinio planavimo šalininkai įsivaizduoja kaip pilietiškumo ir kūrybiškumo galias, skatinančias miestus tapti atvirus ir taip susidoroti su globaliame pasaulyje kylančiais sunkumais³⁰, kritinės kultūros politikos studijų atstovų dažnai traktuojama kaip „galinga miestų kontroliavimo priemonė“³¹.

Dar vienas kultūrinio planavimo darbotvarkės trūkumas yra tas, jog urbanistinėje politikoje „pražiūrimas“ platesnis nacionalizmo dėmuo, į kurį tam tikromis progomis apeliuoja tiek šalies ar miestų vadovai, tiek pilietinės bei kultūrinės organizacijos. Kaip minėta įvade, demokratinio (arba „europinio“) kultūrinio planavimo modelio taikymas yra problemiškas organizuojant reprezentacines valstybės šventes. Visų pirma dėl to, kad nedidelių bendruomenių iniciatyvos ir „visuotinio susitelkimo“ nesiūlantis pavienių lokalinių interesų derinimas sulaukia mažiau politikų dėmesio, nei viešumoje plačiai pastebimi masiniai sambūviai ir iškilmingi renginiai. Jubiliejai siejasi ne su kasdieniais sprendimais, bet su optimistiniais lūkesčiais dėl radikalesnių miesto pokyčių, o tai paprastai įvardijama urbanistiniu vajumi (angl. *civic boosterism*) – didžiųjų nacionalinių statinių statymu arba tam tikrų rajonų pertvarka³². Šie procesai atspindi ir neo-

³⁰ Landry C., Bianchini F., *The Creative City*, London: Demos, 1995; Florida R., *The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community, and Everyday Life*, New York: Basic Books, 2002.

³¹ Zukin Sh., ten pat, p. 21; McGuigan J., ten pat, p. 7–32; Brenner N., Marcuse P., Mayer M., „Cities for People, not for Profit“, *CITY: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action* 13 (2–3), 2009, p. 176–184; Brenner N., „What is Critical Urban Theory“, *CITY: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action* 13 (2–3), 2009, p. 198–207.

³² Swyngedouw E., Moulaert F., Rodriguez A., „Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy“, *Antipode* 34 (3), July 2002, p. 542–577; Healey P., „Creativity and Urban Governance“, *Policy Studies* 25 (2), 2004, p. 87–102; Costa P., Seixas J., Roldão A., „From ‘Creative Cities’ to ‘Urban Creativity’? Space, Creativity and Governance in the Contemporary cCity“, *Working paper*, 2009, DINÂMIA (Instituto Universitário de Lisboa), <https://repositorio.iscte-iul.pt/bitstream/10071/3231/1/DINAMIA_WP_2009-80.pdf>.

liberalaus miesto valdymo charakteristikas³³. Vizionieriškose planavimo užmačiose akentuojama lyderystės, labiau nei demokratinių ar biurokratinių procedūrų, svarba, o įsisenėjusių problemų sprendimai nublinksta prieš regimai ambicingesnius ir kryptingesnius tikslus. Taigi ir valstybės šventes politikai traktuoja kaip padedančias ugdyti piliečių teigiamą savijautą ir pasididžiavimą savo šalimi³⁴, kartu suvokdami, kad atgarsio sulaukiantys įvykiai gali paskatinti vietos ir užsienio turizmą³⁵.

Vietos (šalies ar miesto) įvaizdžio keitimo progines pastangas galima analizuoti naudojantis kultūros politikos studijų pradininko Raymondo Williamso XX a. devintojo dešimtmečio pradžioje suformuluota „parodomošios“ kultūros politikos kategorija. Tokia politika reiškiasi būtent nacionalinio pasididžiavimo skatinimu (angl. *national aggrandizement*) ir įvairiomis pompastikos bei ceremonijų formomis³⁶. Pozityvaus susitelkimo emociją šiuo atveju neabejotinai sustiprina efemeriški jaudinantys vaizdiniai, kuriuos didžiųjų valstybinių iškilnių ar sporto žaidynių metu aktyvuoja naujausi pirotechnikos, lazerių ir kitokių technologijų „stebuklai“. Parodomoji kultūros politika atliepia ir kai kurias paradoksalias urbanistines tendencijas. Pavyzdžiui, šiandienos turizmo industrija skatina informacinėje ekonomikoje konkuruojančius miestus tapti vis labiau išskirtiniais, tai rodo ir vis įspūdingesnės architektūrinės formos (vadinamasis „Bilbao efektas“). Tačiau panašūs išoriniai efektai ir komforto standartai ilgainiui nivelyuoja lokalinius skirtumus. Kita vertus, ta pati globalizacija pasiūlo ne tik unifikuojančią aukštos klasės viešbučių tinklų, bankų, tarptautinių

³³ Brener N., Theodore N., „Neoliberalism and the Urban Condition“, *CITY: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action* 9 (1), 2005, p. 101–107.

³⁴ Į tokio pobūdžio teigiamas emocijas apeliuoja faktiškai visos šalies prezidentų ar premjerų kalbos nacionalinių švenčių proga.

³⁵ McDonald T., Méthot M., „That Impulse that Bids a People to Honour Its Past: The Nature and Purpose of Centennial Celebrations“, *International Journal of Heritage Studies* (4) 12, 2006, p. 307–320.

³⁶ Plačiau apie šią prieigą: McGuigan J., ten pat, p. 61–64.

korporacijų atstovybių ir pan. architektūrinę plėtrą, bet ir provokuoja naujus dinamiškus kultūrinio gyvenimo gyvybingame mieste scenarijus, kurie yra nuolat „kuriantys ir perkuriantys“ tapatumą (nuo 1985 m. plėtojama Europos kultūros sostinių iniciatyva yra viena tokių šiuolaikinių tapatumą kuriančių priemonių)³⁷.

Kaip atsakas ankstesnių dešimtmečių urbanistiniam nuosmukiui ir ekonominiam determinizmui miestų politikoje buvo siūlomos ir tūkstantmečių sandūroje išpopuliarėjusios „kūrybinio miesto“ koncepcijos bei pirmiau aptarti kultūrinio planavimo principai. Taigi iš pažiūros prieštaringos (demokratinė, nacionalistinė ir globali) urbanistinės plėtros nuostatos praktikoje koreliuoja pačiais įvairiausiais būdais. Vis dėlto didžiosios jubiliejinės šventės planuojamos ne vienerius metus ir aprėpia daugybę numatomų priemonių, taigi nacionalinės politikos ypatumai formuojant ir skiriant šventės biudžetą koreguoja idealųjį kultūrinio planavimo modelį. Tarkim, po periodiškai vykstančių šalies ar vietinės valdžios rinkimų keičiasi programų planus ir biudžetą apbruojantys politiniai žaidėjai, iškeliami „tinkamesni“ sumanymai ar efektyvesnės jų įgyvendinimo formos. Politikų konkurencija ir institucinės konfrontacijos, savo ruožtu, atskleidžia kovą dėl išteklių administravimo; susipriešinimą neretai palydi teisimai ir procedūrinės komplikacijos (Lietuvoje užtektų paminėti vien „viešųjų pirkimų“ kultūros sektoriuje absurda³⁸). Savo ruožtu, darbotvarkės sudarymo teorijoje nusakyta ryšys tarp turinio, viešosios nuomonės dinamikos ir politinės valdžios sprendimų reiškiasi ir kaip

³⁷ Gold J., *Cities of Culture: Staging International Festivals and the Urban Agenda, 1851–2000*, London: Routledge, 2016. Ypač žr. skyrių „European Cities of Culture“, p. 221–245.

³⁸ Iš dažniausiai ne tik kultūrininkų įvardytų, bet ir oficialiuose kultūros politikos dokumentuose linksniuotų bėdų galima minėti šias: mažos kultūros organizacijos priverstos vykdyti didelės biurokratinės naštos reikalaujančius pirkimus dėl sąlyginai mažos apimties kūrybinių produktų (tarptautinio bendradarbiavimo atveju tokie pirkimai ypač komplikuoja santykius su užsienio partneriais), perkant atlikėjų ar kitų menininkų paslaugas formaliai tenka rinktis pigiausią, o ne konkretų reikiamą menininką (ar menininkų požiūriu geriausią variantą). Pigiausi kultūros ir meno ekspertai (pavyzdžiui, Lietuvos kultūros tarybos) taip pat nepajėgia užtikrinti vertinimo kokybės ir pan.

minėtoji viešojo diskurso ir praktikos nepastovi sąveika. Žiniasklaidoje džiugesį dėl artėjančios šventės netrukus papildė skandalai ir griežti pasisakymai apie vėjais leidžiamus valstybės pinigus. Į tai reaguodami politikai ar aukšto rango pareigūnai žada „tinkamai ištirti situaciją“ ir imtis priemonių. Taigi kalbant apie kultūros, politikos ar žiniasklaidos autoritetų formuojamą (ir reflektuojamą) bendrąjį viešąjį diskursą, galima matyti, kaip optimistines emocijas keičia skepsis, nusivylimas arba nekantrumas dėl to, kad „mums niekaip nepavyksta susitarti“. Šalies piliečius turinti sutelkti valstybės šventė šitaip tampa kivirčų objektu.

2. Valstybės švenčių planavimo prieštaros. Lietuviškieji pavyzdžiai

2.1. Vilnius Europos kultūros sostinė

Lietuvoje gana daug parodomąją kultūros politiką iliustruojančios vizionieriškos retorikos girdėjome šaliai ne vienerius metus ruošiantis Lietuvos vardo tūkstantmečio minėjimo šventei³⁹. Tačiau susitelkimo ir santarvės principais oficialiai grindžiamas kultūrinis planavimas nesutapo su politinėmis kadencijomis ir, dėsninga, parodomuoju politikų dėmesiu kultūrai. Politinių jėgų konsolidacijos stoka buvo akivaizdi artėjant su tūkstantmečiu sietos programos „Vilnius – Europos kultūros sostinė 2009“ (VEKS) renginiams. Žvilgterėję į anuometinėje žiniasklaidoje pateikiamą informaciją taip pat pamatysime ne vieną administracinę painiavą. Gremėzdiškus ir sunkiai paaiškinamus VEKS valdymo bei atskaitomybės mechanizmus ne visada paaiškino (arba aiškino skirtingai) netgi VEKS vadovai, besikeičiančios sudėties priežiūros komisijos, valdybos ir tarybos nariai. Tiek programą kuruojantys politikai, tiek kultūros operatoriai ne sykį kritikavo ydingą pinigų skirstymo iš kelių šaltinių mechanizmą

³⁹ Oficialiąją retoriką šiuo atveju iliustruoja Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcijos interneto svetainės informacija. Žr.: <<http://www.lietuvai1000.lt/index2.htm>>.

ir „keistos“ viešosios įstaigos, turinčios itin neaiškias viešojo administravimo funkcijas, sukūrimą.

Taigi kultūrinis optimizmas maišėsi su pesimistinėmis nuotaikomis. Valstybės neveiklumu būsimo jubiliejaus akivaizdoje piktinosi ne tik opozicinių partijų nariai, bet ir valstybės vadovai. Kadenciją baigęs LR Prezidentas Algirdas Brazauskas, paprašytas simboliškai apsaugoti šventę nuo artėjančio kracho, pažėrė kaltinimų atsakingoms institucijoms: „Tuo užsiimti reikėjo prieš metus. Juk reikia Dainų šventei pasirengti, sutvarkyti Vingio parko estradą, Kalnų parką, privažiavimus, aikšteles. Ar tai mano darbas? Tam yra miesto valdžia. Argi jie visiškai bejėgiai?“⁴⁰ Politinės atsakomybės stoka ir nuolatinis šventinės programos perplanavimas kėlė nerimą LR ministrui pirmininkui Gediminui Kirkilui: „Planuojam, planuojam, planuojam, paskui susėdam ir vėl naujos programos. Tai mes niekada nebaigsim.“⁴¹ VEKS įstaigos vadovė Elona Bajorinienė 2008 m. prisipažino, jog įstaiga netapo programos vykdytoja⁴², tačiau vėliau teigta ir kad „biuras tėra programos vykdytojas“⁴³. Ir nors VEKS daugiausia iš tiesų veikė kaip programos įgyvendinimo įrankis, tiesioginio lėšų (ne)skirstymo per kultūros ministeriją bei Vilniaus savivaldybę principai galiausiai paralyžiavo agentūros veiklą⁴⁴.

Platesnei visuomenei akis badė neįgyvendinami kultūrinės programos planai. Anot daugybę sykių viešumoje pasisakiusios E. Bajorinienės, „Kultūrai trūksta ne pinigų, o sąžinės“.

⁴⁰ Tvaskienė J., „A. Brazauskas – vėl gelbėtojas?“ *Lietuvos žinios*, 2008 07 21, <<https://www.lzinios.lt/lzinios/lietuva/a-brazauskas-vel-gelbetojas/121670>>.

⁴¹ Donauskaitė D., „Kultūrai trūksta ne pinigų, o sąžinės“, *Atgimimas*, 2008 07 19, <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/kulturai-truksta-ne-pinigu-o-sazines.d?id=17771392>>.

⁴² Armonaitė L., „Vilnius – Europos gėdos sostinė?“, *www.bernardinai.lt*, 2008 05 15, <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2008-05-15-vilnius-europos-gedos-sostine/9619>>.

⁴³ „Kultūros sostinė pasikliauja stebuklu“, *tv3.lt*, 2008 12 20, <<https://www.tv3.lt/naujiena/229690/kulturos-sostine-pasikliauja-stebuklu>>.

⁴⁴ Painių lėšų skyrimo mechanizmą atspindi kad ir šis E. Bajorinienės pasisakymas žiniasklaidoje: „<...> kol negalime smulkiai įvardyti išlaidų, tol negauname KM paramos savo projektams. Mes negalime smulkiai jų įvardyti, kol neatliekame viešųjų pirkimų. Jei neturime lėšų viešiesiems pirkimams, negalime skelbti konkursų. Esame visiškai aklovietėje.“ Žr.: Armonaitė L., ten pat.

rinienės, didžiausias skirtumas tarp Lietuvos sostinės ir senųjų vakarietišku šalių kultūros sostinių yra ne tiek nesutarimai tarp skirtingų politikų ar institucijų (problemų pasitaiko visur), bet planavimo dalykai. VEKS vadovė tai siejo su skirtingomis posovietinėmis ir vakarietiškomis administravimo tradicijomis – „jeigu lėšos planuojamos, tai vėliau jos ir skiriamos. O mes vis dar ieškome veiklos, pinigų skirstymo mechanizmų“⁴⁵. Politiniams procesams ilgainiui vis labiau „veliantis“, o programos administravimo ir finansavimo mechanizams komplikuojantis, prieš pat 2009 m. šventės pradžią E. Bajorinienė (iš principo nelinkusi dramatiizuoti nedidelių procedūrinių nesklandumų) nedviprasmiškai pareiškė, jog „situacija yra tragiška“⁴⁶. Lygia greta su LR Seimo rinkimais šalį užklupęs ekonominis sunkmetis vertė smarkiai koreguoti finansinius šventės įsipareigojimus, taigi teko keisti ir kai kuriuos numatytus renginius ar jų atsisakyti. Žiniasklaidoje ryškėjo informacija apie neskaidrų lėšų naudojimą; skandalus padėjo įžiebtį nauji alternatyvūs informaciniai kanalai⁴⁷. Visa tai skatino ir nusivylimo nuotaikas. Pasak žinomo kultūros kritiko Vaido Jauniškio, VEKS įstaiga,

vesdama Vilnių ir šalį į kitą kultūrinio gyvenimo (ir kultūros administravimo) kokybę, galėjo virsti skaidriausia kultūros įstaiga, duodama pavyzdį kitoms, su moderniu, sunkumais ir problemomis neaplipusiu finansavimo mechanizmu – tam priskiriu ir atsakomybę bei atskaitomybę. To ji nepadarė. O gaila, tai galėjo būti eksperimentas, sukurtas išimčių tvarka ir pajudinęs pačios kultūros politikos finansavimo sustabarėjusią būklę – deja, įstatymai, t. y. valstybė su sava neįmanomai grieždiška ir kasdien vis sunkėjančia buhalterija, to neleido.⁴⁸

⁴⁵ Armonaitė L., ten pat.

⁴⁶ „Kultūros sostinė pasikliauja stebuklu“, ten pat.

⁴⁷ Prie tokių priskirtinas, pavyzdžiui, įvairiais kontroversiškais pareiškimais ir prieš VEKS nukreiptomis kampanijomis garsėjęs anuomet skandalingiausias portalas <www.ekspertai.eu>.

⁴⁸ Jauniškis V., „Lietuvoje, vadinasi, niekur“, www.balsas.lt, 2008 12 19, <<https://web.archive.org/web/20081222161627/http://www.balsas.lt:80/naujiena/229661/lietuvoje-vadinasi-niekur/rubrika:naujienos-kultura>>.

Sunerimęs dėl nesklандаus proceso naujasis LR Vyriausybės vadovas Andrius Kubilius vasarį sudarė darbo grupę, turinčią įvertinti VEKS ir Lietuvos tūkstantmečio programų eigą, tačiau politinės atskaitomybės klausimai liko neišspręsti. Kai kurių įstaigų vadovai tikėjosi, kad artėjantis valstybės paminėjimo tūkstantmetis įgalins „specialų finansavimą“ naujiems kultūros objektams. Anot menotyrininkės, Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcijos koordinacinės tarybos pirmininkės, 2003–2007 m. Prezidento Valdo Adamkaus vyriausiosios patarėjos Irenos Vaišvilaitės, „Vilniuje gimus kultūros sostinės idėjai, pirmiausia ir galvota, kad, pasinaudojant extraordinariu finansavimu, kuris tikriausiai ateis iš valstybės biudžeto, galima sukurti tam tikrus specialius objektus“⁴⁹.

Deja, netiesiogiai pasitelkus itin plačią kultūros sampratą, atskiri politikai prie šventinės programos mėgino „pritempti“ savo sumanymus (ypač per VEKS viešųjų erdvių humanizavimo programą); prisidengiant infrastruktūros atnaujinimu tapo lengviau „prastumti“ eilines statybas. Kaip 2009 m. gruodį teigė LT kultūros viceministras Liudas Šukys, „man susidarė įspūdis, kad dauguma nacionalinės VEKS programos dalyvių tik ir stengėsi „pakišti“ savo infrastruktūrinius projektus po šios programos vėliava, idant užsitikrintų pakankamą finansavimą“⁵⁰. Dėl papildomo tikslinio vyriausybės finansavimo duris pagaliau atvėrė tokie ilgai laukti objektai kaip Valdovų rūmai ar Nacionalinė dailės galerija (Lietuvos dailės muziejaus padalinys). Tačiau kitas svarbus „tūkstantmečio akcentas“ – Nacionalinio stadiono atidarymas Dainų šventei – patyrė fiasko. Apžvalgininkai, LR Seimo politikai ir miesto vadovai dėl šios nesėkmės kaltino politinius oponentus ir pirmtakus. Vis dėlto viešosios politikos požiūriu reikėtų nepamiršti, kad stadionas buvo planuotas ir itin gausiai finansuotas

⁴⁹ „Vis dar sostinė, tik gal – ne kultūros, ir jau tikrai – ne Europos“ (pokalbis redakcijoje palydint VEKS), *Naujasis Židinys-Aidai*, Nr. 1–2, 2010, p. 52.

⁵⁰ Urbonaitė I., „Vilnius – ne kultūros, o skandalingų statybų sostinė“, *www.delfi.lt*, 2009 12 14, <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vilnius-ne-kulturos-o-skandalingu-statybu-sostine.d?id=26818037>>.

kaip svarbiausias Tūkstantmečio šventę reprezentuosiantis urbanistinis kompleksas, o rezultatas taip ir liko neįvertintas platesniame miestų kultūros planavimo kontekste.

Nepaisant žiniasklaidoje linksniuotų politinių skandalų ir administracinių nesėkmių, bendras kultūrinis šventinių programų poveikio vertinimas būtų kur kas sudėtingesnis uždavinys. Nors nepriklausomų kompleksinių VEKS renginių poveikio tyrimų daryta nebuvo, paties biuro atstovai dažnai minėjo pozityvius ir plačiai visuomenei įsiminusius, t. y. didžiausią prieigą turėjusius nemokamus „minkštosios“ kultūros įvykius. Europines judraus kultūros miesto dimensijas iliustravo tradiciniu tapęs Gatvės muzikos vienos dienos festivalis ar tokie projektai kaip „Tebūnie naktis“, „Menas netikėtose erdvėse“ ir panašios iniciatyvos (VEKS organizatorių žodžiais kalbant, šie renginiai įkūnijo pagrindinį programos šūkį „Kultūra gyvai“, atliepusį fluidiškos, *fluxustinės* kultūros reikšmę⁵¹). Vis dėlto tokie dalykai kaip spontaniškojo ir nenuspėjamojo *fluxus* apropiacija miesto įvaizdžio vadyboje žadino kai kurių kultūrininkų skepsį (įvade minėta J. Dobriakovo citata), o administraciniu požiūriu griežtą verdiktą viso Tūkstantmečio ir VEKS programos rezultatams skelbė tokios institucijos kaip LR Valstybės kontrolė. Ji priėjo prie išvados, kad, nors buvo skirta 515 mln. Lt, programa įgyvendinta nekoordinuotai ir nerezultatyviai, neatsižvelgiant į ankstesnes pastabas apie įstaigų klaidas ir pažeidimus. To priežastis – atskaitomybės nebuvimas ir neveikiantys valdymo mechanizmai. Mat „prielaidų šiai programai tinkamai įvykdyti nesudarė dabartinis kultūros politikos reglamentavimas“⁵².

⁵¹ *Kultūra gyvai. Vilnius '09*, Vilnius: Vilnius – Europos kultūros sostinė, 2009, p. 4.

⁵² Elta ir lrytas.lt, „Tūkstantmečio programos vykdymą auditoriai įvertino neigiamai“, [https://lietuvosdiena.lrytas.lt/-12731321351272728379-t%C5%ABkstantme%C4%8Dio-programos-vykdyt%C4%85-auditoriai-%C4%AFvertino-neigiamai.htm](https://www.lrytas.lt/20100506/<https://lietuvosdiena.lrytas.lt/-12731321351272728379-t%C5%ABkstantme%C4%8Dio-programos-vykdyt%C4%85-auditoriai-%C4%AFvertino-neigiamai.htm>).

2.2. Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetis

Panašią nesusipratimų, nepasitenkinimo ir susipriešinimo viešojoje erdvėje retoriką girdėjome ir po dešimties metų, kai nuo 2017 m. pradžios ryškėjo susirūpinimas Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio programa. Artėjant jubiliejui žiniasklaidoje plito abejonės dėl beprasmiškų oficialiųjų sumanymų. Juos, panašiai kaip ir VEKS atveju, kritikavo ne tik kritiškai nusiteikę intelektualai ar sensacijų ieškanti „geltonoji spauda“, bet ir aukšti valstybės pareigūnai bei politikai. LR Vyriausybė Šimtmečio programą patvirtino 2015 m. rugpjūčio 19 d., tačiau žiniasklaidoje vėliau būdavo užsimenama apie atsakingų organų tuščiai leidžiamą laiką, nuogaštauta dėl tikslinio finansavimo nebuvimo ir baimintis kultūros organizacijų susipriešinimo. 2015 m. rudenį Lietuvos kultūros taryba įspėjo, jog LR Vyriausybės delsimas ir neapsisprendimas dėl finansavimo tvarkos gali skaudžiai atsiliesti visam šalies kultūros laukui („Valstybės atkūrimo šimtmečio paminėjimui neskyrus specialaus biudžeto, jo renginiai gali „suvalgyti“ visą kultūros projektų finansavimą.“)⁵³.

2016 m. LR Seimo rinkimus laimėjusi ir Vyriausybę formavusi Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga tą patį metų rugsėjo 12 d. skelbė savo rinkimų programą, kurioje, tarp kitų dalykų, akcentavo būsimų valstybinių švenčių svarbą. Programoje demonstruotas rūpestis, kad „būtų sukurtos ir laiku patvirtintos kokybiškos programos“, žadėta joms rasti atskirą biudžetą. Teigta: „<...> sukursime veiksmingą ir funkcionalų Valstybės jubiliejų minėjimo programų kūrimo, priėmimo ir įgyvendinimo modelį, keldami tikslą“, kad valstybės „jubiliejai bei svarbių įvykių sukaktys būtų vykdomos tinkamai“ (minėti 1918 m. vasario 16 d. šimtmetis 2018 m., Lietuvos Respublikos atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. trisdešimtmetis 2020 m., Lietuvos sostinės – Vilniaus miesto paminėjimo 700 metų jubiliejus 2023 m.)⁵⁴.

⁵³ BNS, „Valstybės šimtmečio renginiai gali suvalgyti visas Kultūros tarybos lėšas“, www.delfi.lt, 2015 09 30, <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/valstybes-simtmečio-renginiai-gali-suvalgyti-visas-kultūros-tarybos-lesas.d?id=69145162>>.

⁵⁴ Darnios LR Vyriausybės programa. Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos 2016 m. LR Seimo rinkimų programa, 2016 09 12, <<http://darnilietuva.lt/rinkmenos/darnios-lietuvos-vyriausybes-programa.pdf>>, p. 76.

Žiniasklaida netrukus paskelbė, kad „viskas atrodys kitaip nei iki šiol“ ir pranešė, jog vienas iš svarbiausių šventės akcentų bus „Šimtmečio savanorių“ iniciatyva, kuria bus siekiama sutelkti milijoną savanorių⁵⁵. Tačiau panašiu metu pastebėta, jog, nepaisant programoje numatytų 360 priemonių (kurioms įgyvendinti reikėjo 200 mln. Eur), jokio tikslinio finansavimo taip ir neatsirado. Kas atsakingas, kad suplanuoti renginiai tikrai įvyktų, liko neaišku. Tai gi stebėtojams iš šalies susidarė įspūdis, jog jubiliejaus proga vyks „suneštinis vakarėlis be aiškaus koordinavimo“⁵⁶. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto direktorius Mindaugas Kvietkauskas didžiausia šimtmečio programos bėda vadino tai, kad joje beveik nebeliko išliekamųjų, fundamentalių dalykų („Ar mes tik švęsime ir kelsime į orą balionus, šoksime ir dainuosime, bet vis dėlto – kas išliks? Kam išleisime pinigų?“)⁵⁷. Dėl galimų nesėkmių įspėjo ir LR ministro pirmininko patarėjas kultūros klausimais Faustas Latėnas. Anot jo, „lygiai taip pat mes negalvojame, kad 2023-iaisiais bus Vilniaus 700 metų jubiliejus. Jau dabar reikia pradėti jam rengtis“⁵⁸.

Algirdo Butkevičiaus vadovaujamos LR Vyriausybės parengtą šimtmečio minėjimo planą ir programą netrukus „sutaršė“ (pasak žiniasklaidos) naujai sukurtas LR Seimo Kultūros komitetas ir „valstiečių“ kultūros ministrė Liana Ruokytė-Jonsson. Ji prieštaravo infrastruktūros projektų įtraukimui į jubiliejaus programą. „Mano supratimu, labai ydinga infrastruktūrinius projektus klijuoti prie istorinių datų pažymėjimų“, – teigė ji ir pabrėžė, kad šventės proga turėtų būti finansuojami vadinamieji minkštieji projektai, susiję su kultūros,

⁵⁵ Ragickaitė B., „Aiškėja, kaip švęsime valstybės atkūrimo šimtmetį: viskas atrodys kitaip nei iki šiol“, *www.delfi.lt*, 2016 10 28, <<https://www.delfi.lt/projektai/archive/aiskėja-kaip-svėsime-valstybes-atkurimo-simtmeti-viskas-atrodys-kitaip-nei-iki-siol.d?id=72548728>>.

⁵⁶ Laurinavičienė B., „Valstybės atkūrimo šimtmečiui – suneštinis vakarėlis“, *Verslo žinios*, 2016 11 04, <<https://www.vz.lt/laisvalaikis/akiraciai/2016/11/04/valstybes-atkurimo-simtmečiui--sunesinis-vakarelis>>.

⁵⁷ Laurinavičienė B., ten pat.

⁵⁸ Laurinavičienė B., ten pat.

meno, švietimo renginiais („keliai, aikštės, namai, pastatai, stadionai turėtų būti atskirti nuo to segmento“⁵⁹). Kultūros komiteto pirmininkas Ramūnas Karbauskis, panašiai kaip ir kritiškai nusiteikusi ministrė, teigė, jog „įvairių dalykų pritempimas prie šimtmečio nėra teisingas“, ir artėjančiai šventei žadėjo ieškoti lėšų, „kad nekristume veidu į purvą“⁶⁰. Apie šokiruojančią iniciatyvų sausrą, idėjų badą ir netoleruotiną visuomenės ir biurokratų atskirtį artėjančio jubiliejaus akvaizdoje prabilo ir pavieniai LR Seimo nariai⁶¹. Kaip ir VEKS atveju, įsibėgėjus renginio kultūrinės programos organizavimui, visuomenės autoritetai pradėjo (pavėluotai) aiškinti(s) apie konkrečios progos „tikrąją“ prasmę, politinę atsakomybę ir biudžeto planavimo peripetijas. O skirtingos kultūros sampratos – demokratinė ir reprezentacinė – ginčiuose tapo retorinės konfrontacijos riboženkliais.

Kiek vėliau ministrė L. Ruokytė-Jonsson teigė, jog „tik keletas projektų atliepia lūkesčius arba tuos tikslus, kurie yra nukreipti būtent sutelkti visuomenę švęsti tą sunkiai iškovotą laisvę“⁶². Kad valstybės atkūrimo šimtmečio minėjimo programa panėšėja į eilinių „pageidavimų koncertą“, konstatavo programą kritikavę istorikas Alfredas Bumblauskas ir politologas Raimundas Lopata⁶³. Socialinių tinklų erdvėje ironijos neslėpė populiarūs visuomenininkai, gyvas spontaniškas iniciatyvas „iš apačios“ priešinę abejotino tikslingumo

⁵⁹ BNS ir lrytas.lt inf., „Seime sutaršytas Lietuvos šimtmečio planas: „Kažkas sumesta ir užrašyta“, 2016 11 30, <<https://kultura.lrytas.lt/meno-pulsas/seime-sutarsytas-lietuvos-simtmečio-planas-kazkas-sumesta-ir-uzrasyta.htm>>.

⁶⁰ Vireliūnaitė L., „Lietuvos valstybės atkūrimo 100-metis pagal R. Karbauskį: dainų šventė kiekviename kaime“, *www.15min.lt*, 2016 11 30, <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lietuvos-valstybes-atkurimo-100-metis-pagal-r-karbauski-dainu-svente-kiekviename-kaime-56-719782>>.

⁶¹ Pavyzdžiui, gana tipiškas buvo kito Kultūros komiteto nario, konservatoriaus Vytauto Kernagio pasipiktinimas. Žr.: Kernagis V., „Kaip švęsime Lietuvos šimtmetį?“, *www.delfi.lt*, 2016 12 06, <<https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/v-kernagis-kaip-svesime-lietuvos-simtmeti.d?id=73074444>>.

⁶² LRT Radijas, LRT.lt, „Kultūros ministrė apie valstybės šimtmečio programą: tik keletas projektų atliepia lūkesčius“, 2016 12 21.

⁶³ Bumblauskas A., Lopata R., „Lietuvų civilizaciniai pasiekimai ir tragiškos baigtys“, *www.delfi.lt*, 2017 01 31, <<https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/a-bumblauskas-r-lopata-lietuvu-civilizaciniai-pasiekimai-ir-tragiskos-baigtys.d?id=73562946>>.

komisijų ir tarybų planiniams veiksams. Pavyzdžiui, žurnalistas Andrius Tapinas sarkastiškai atsiliepė apie beveides biurokratų sukurptas programas, tradiciškai inicijuotas valdžios, kuri „skelbė konkursus valstybės šimtmečio minėjimo programai, o praėjusi Vyriausybė kūrė minėjimo darbo grupes, komisijas, kontroliuojančias darbo grupes ir sekretoriatas, kurie prižiūrėtų komisijas“⁶⁴.

2017 m. balandžio 19 d. LR Vyriausybė paskelbė nutarimą „Dėl Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio minėjimo programos patvirtinimo“ pakeitimo. Deja, taip ir neišspręstas bendro finansavimo šaltinio klausimas toliau „kabėjo ore“. LR kultūros ministrė pripažino, kad vis dar nėra identifiukuota šimtmečiui skirta suma, tačiau įvairiuose pasisakymuose ramino visuomenę, jog „per programą bus pasiektas konsensusas ir tai yra rimta programa ir deramai tą šventę atšvęsim“⁶⁵. Drašiniai „iš viršaus“ nesumažino politikos stebėtojų nepasitikėjimo. Pasak Seimo Kultūros komiteto vicepirmininko (taip pat buvusio LR kultūros ministro ir ambasadoriaus prie UNESCO) Arūno Gelūno, „jeigu pasikartos šimtmečio minėjimo praktika, kad lėšų reiks ieškoti iš vidinių resursų, tai yra gėdinga ir netoleruotina. Turi būti šimtmečio minėjimo fondas“⁶⁶. A. Gelūnas ragino ne „paprastus žmones“, bet būtent valdančiąją politinę jėgą prisiimti visą

⁶⁴ Galų gale, pasak Tapino, „likus metams iki didžiausio jubiliejaus moderniosios Lietuvos istorijoje, mes turime šūkį „Ikvėpti ateities“, iš verpsčių padarytą skaičių 100 ir kažkokią keistą gigantomanišką iniciatyvą suburti keturis milijonus savanorių, nors visiškai neaišku, ką tie savanoriai turėtų daryti. Naujoji valdžia pati pripažįsta, kad dabar jau ne iki verpsčių, dabar reikia gelbėti jubiliejų. Ir taip jau dvidešimt septynerius metus. Milijoniniai konkursai. Aplink juos susirinkusios dantimis kalenančios „kūrybinės agentūros“, glaudžiai susijusios su tuo metu pinigų dalijančia politine jėga. Įvaizdžio kūrimo projektai. Šūkiai“. Tapinas A., „Teslos“ širdis ir pasveikinimas Trumpui“, *www.delfi.lt*, 2017 02 07, <<https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/a-tapinas-teslos-sirdis-ir-pasveikinimas-trumpui.d?id=73675514>>.

⁶⁵ Lietuvos kultūros tarybos rengtame forume, kuris vyko 2017 m. balandžio 21 d. 10 val. *Vilnius Tech Park*, LR kultūros ministrės įžanginis pasisakymas.

⁶⁶ Aleksandravičius A., „Šimtmetis, kaip ir tūkstantmetis, – prie surūdijusio vamzdžio?“, *www.ukininkopatarejas.lt*, 2017 06 01, <<http://alkas.lt/2017/06/01/simtmetis-kaip-ir-tukstantmetis-prie-surudijusio-vamzdžio/>>.

atsakomybę už programos įgyvendinimą. Anot jo, „Vyriausybė nesistengia, kad šimtmetis visuomenei įstrigtų ilgam. Ministrų kabinetas, Vyriausybės kanceliarija tik laukia žmonių pasiūlymų (*pigiausiai kainuojančių – red. past.*). Valdžia nenori prisiimti šimtmečio jubilėjaus pagrindinių rengėjų vaidmens“⁶⁷.

2017 m. vasarą kultūrologė Rita Repšienė, išsamiai analizavusi šimtmečio minėjimo programą ir jos įgyvendinimo eigą, kritikavo taikomas komunikacijos strategijas ir teigė, jog „klostosi nauja planavimo be realizacijos tradicija, gal siekiant nustebinti pasaulį ir save pačius neįtikėtiniu organizaciniu (nepa)prastumu?“⁶⁸ Taigi nacionalizmo konstravimo ir mobilizavimosi iš viršaus intencijos siejasi ir su retorine demokratinės „visuomenės šventės“ bei „oficinio valdžios renginio“ skirtimi, ir su blogąja masinių reprezentacinių renginių organizavimo patirtimi (institucijos sunkiai komunikuoja, politiniai lyderiai nepasitiki vieni kitais, nėra bendro finansinio administravimo). Vertinant refleksijų ir nuomonių dinamiką galima teigti, kad jubilėjinio vajaus retoriką ryškiai papildo biurokratijai skirta kritika, o viešojoje erdvėje formuojasi nesėkmės naratyvas, kuris virsta ir realiai egzistuojančios kultūros politikos simptomu. Šimtmečio išvakarėse paskelbta, kad nacionalinių įstaigų asignavimams lėšų neliks – strigo su šia švente sietas finansavimas per Lietuvos kultūros tarybą⁶⁹. Neaiškumas dėl tolesnės veiklos lėmė kylantį nusivylimą, todėl šventės planuotojų optimizmą natūraliai papildė ne mažesnis kitų dalyvių skepsis bei pesimizmas. Ironišku, sarkastišku ir nihilistinių nuotaikų viešojoje erdvėje apstu ir, kaip iliustruoja citatos, jas eskaluoja ne tik žurnalistai, garsūs visuomeninkai ir skeptiškai nusiteikę kultūri-

⁶⁷ Aleksandravičius A., ten pat.

⁶⁸ Repšienė R., „Šimtmečio vizijos ir kultūrinė realybė, arba „Mūsų verta“ šventė“, *Kultūros barai* 7–8, 2017, p. 10.

⁶⁹ Andrikonytė A., „Valstybės šimtmečio išvakarėse kultūros įstaigos atsidūrė aklavietėje“, *www.lrytas.lt*, 2017 09 14, <https://kultura.lrytas.lt/meno-pulsas/2017/09/14/news/valstybes-simtmečio-iskvakarėse-kultūros-istaigos-atsidure-aklavietėje-2549813/?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy>.

ninkai, bet ir Seimo nariai, netgi valstybės vadovai⁷⁰. Tai rodo, kad valstybės šventės siejasi ne tik su nacionalinį pasididžiavimą skatinančiomis priemonėmis ar taikiai viešojoje erdvėje sugyvenančiais daugiakultūrės šalies naratyvais. Diskusijos apie renginio planavimą ir įgyvendinimo eigą nesunkiai išnaudojamos ir kaip politinės kovos arena.

Pabaigai

Viešasis sektorius šiandien sunkiai įsivaizduojamas be strateginio planavimo, tačiau planuoti ir sklandžiai įgyvendinti didžiųjų valstybės švenčių kultūrinės programos sunku tiek dėl politinio gyvenimo ypatumų, tiek dėl kasdienės kultūros principinio „nesuplanuojamumo“. Nemažai kritikos valstybės švenčių organizatorių adresu kyla iš netapačių kultūros sampratų ir lūkesčių. Pavyzdžiui, skirtingų bendruomeninių ar interesų darnus sambūvis ne visada paklūsta „vienijančiai“ nacionalizmo industrijai, o demokratinės kultūrinės iniciatyvos „iš apačios“ ar kasdienių interesų derinimo procesai vienaip ar kitaip konfliktuoja su reprezentaciniais užmojais ar tarptautinės konkurencijos „uždaviniais“. Savo ruožtu, masiniai sambūviai, iškilmingi renginiai ar didžiosios statybos sulaukia išskirtinio politikų dėmesio. Pažymint jubiliejus tradiciškai orientuojamasi į trumpalaikius įvykius, o „kietosios“ infrastruktūros įgyvendinimas per keletą planavimo etapų natūraliai užtrunka. Šie ir kiti skirtumai lemia ir retorinį manevravimą tarp statinių, paminklų ar aikščių statymo vajaus ir „minkštųjų“ projektų, arba balansavimą tarp masinio niveliuojančio „popso“ ir noro išryškinti eksperimentinio meno bei unikalios aukš-

⁷⁰ Įpusėjus šventiniams metams nušalintasis LR Prezidentas Rolandas Paksas taip pat kritikavo politinį elitą: „Totalaus nepasiruošimo bei nykumos įspūdis susidaro ne tik žvelgiant į prastą oficialių renginių programą, bet ir bene kasdien susiduriant su kultūriškai nebyliais šios reikšmingos istorinės datos minėjimo ženklais. Labiau nei beviltiškai atrodo padrikos ir paviršutiniškos isteblišmento pastangos „gelbėtis“. Paksas R., „Šimtmečio vargo vakariene“, *Vakarų ekspresas*, 2018 06 30, <<http://www.ve.lt/naujienos/nuomones/nuomones/simtmecio-vargo-vakariene-1646118/>>.

tosios kultūros reiškinius. Debatai apie tinkamas valstybės švenčių formas ir organizavimą iliustruoja ir konkurenciją institucijoms kovojant dėl išteklių.

Viešosios retorikos ir nuomonių apie šventę analizė per darbotvarkės sudarymo teoriją atskleidžia, kaip konstruojamos aktualios, t. y. į politikos areną patenkančios, problemos. Šiuo atveju parodyta, kaip nesėkmingas arba „ne(pa)vykęs“ šventės organizavimas, dėl kurio žiniasklaidos kanalais kelia susirūpinimą visuomenės autoritetai, tampa viešosios politikos dalimi. Galima daryti išvadą, jog oficialiuose ES šalių kultūros politikos dokumentuose paprastai atspindintys holistiniai anglosaksiško (arba europinio) kultūrinio planavimo principai Lietuvoje nevirsta pragmatiniais kultūros politikos įrankiais. Jei pagrindinė europinės kultūros politikos strateginė sąvoka yra „galios suteikimas“⁷¹, lieka taip ir neaišku, kaip turi atrodyti įgalinimo procesas politinio konflikto sąlygomis. Parodomoji kultūros politika prioretizuoja efektingus greitus pokyčius ir pozityvias piliečių emocijas, tačiau ji retai sutampa su pilietinės (demokratinės) kultūros praktika ir tvarumo principais. Taigi šventinio vajaus kontekste ryškėjantis kritikos ir nepasitenkinimo diskursas gali būti analizuojamas kaip realios kultūros politikos – ir praktikos – simptomas.

Paskelbus jubiliejinius metus oficialiosios nuostatos išreiškia nacionalinės mobilizacijos poreikį, taip pat finansinio ir administracinio sutelktumo siekį. Viešojoje erdvėje formuojasi paraleli (kritinė) politinė darbotvarkė, liudijanti ne vien netapačias kultūros sampratas, bet ir faktą, kad demokratinėje visuomenėje iš principo neegzistuoja už šalies kultūrinių procesų visumą atsakinga ilgametė institucinė figūra. Didžiųjų švenčių planai neretai sulaukia oponuojančių politinių jėgų ir stebėtojų iš šalies kritikos, o paruošiamieji darbai, renginio vientisumas ar atskirų segmentų finansavimas ilgainiui dažnai stringa, taigi planai lieka neįgyvendinti. Todėl organizuojant valstybės šventes kultūros institucijoms derėtų atsižvelgti ne tik į representa-

⁷¹ Kangas A., „Nauji kultūros politikos drabužiai“, *Kultūros politika (straipsnių rinktinė)*, Vilnius: Baltos lankos, 2008, p. 52.

cines parodomosios kultūros implicitines nuostatas, bet ir į Lietuvos politinio gyvenimo ypatumus (rinkimų cikliškumą, institucinę sąrangą, viešųjų pirkimų įstatymą ir pan.), kurie lemia realiai egzistuojančios kultūros politikos praktikas. O tyrinėtojams svarbu orientuotis ne tik į sėkmės istorijas, bet ir analizuoti nesėkmių priežastis bei kritiką viešojoje erdvėje, pasitelkiant kritinės kultūros politikos tyrimų įrankius. Įvardyti probleminiai klausimai turėtų sulaukti dėmesio planuojant didžiuosius kultūrinius įvykius ateityje.

Literatūra ir šaltiniai

- Aleksandravičius A., „Šimtmetis, kaip ir tūkstantmetis, – prie surūdijusio vamzdžio?“, *www.ukininkopatarejas.lt*, 2017 06 01, <<http://alkas.lt/2017/06/01/simtmetis-kaip-ir-tukstantmetis-prie-surudijusio-vamzdio/>>.
- Andrikonytė A., „Valstybės šimtmečio išvakarėse kultūros įstaigos atsidūrė aklavietėje“, *www.lrytas.lt*, 2017 09 14, <https://kultura.lrytas.lt/meno-pulsas/2017/09/14/news/valstybes-simtmečio-iskvakarėse-kultūros-istaigos-atsidure-aklavietėje-2549813/?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy>.
- Armonaitė L., „Vilnius – Europos gėdos sostinė?“, *www.bernardinai.lt*, 2008 05 15, <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2008-05-15-vilnius-europos-gėdos-sostinė/9619>>.
- Bianchini F., „Remaking European Cities: The Role of Cultural Politics“, Bianchini F., Parkinson M. (eds.), *Cultural Policy and Urban Regeneration: The West European Experience*, Manchester: Manchester University Press, 1993.
- BNS, „Valstybės šimtmečio renginiai gali suvalgyti visas Kultūros tarybos lėšas“, *www.delfi.lt*, 2015 09 30, <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/valstybes-simtmečio-renginiai-gali-suvalgyti-visas-kultūros-tarybos-lesas.d?id=69145162>>.
- BNS ir lrytas.lt inf., „Seime sutaršytas Lietuvos šimtmečio planas: „Kažkas sumesta ir užrašyta“, *www.lrytas.lt*, 2016 11 30, <<https://kultura.lrytas.lt/meno-pulsas/seime-sutarsytas-lietuovos-simtmečio-planas-kazkas-sumesta-ir-uzrasyta.htm>>.
- Brenner N., Marcuse P., Mayer M., „Cities for People, not for Profit“, *CITY: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action* 13 (2–3), 2009, p. 176–184.
- Brenner N., „What is Critical Urban Theory“, *CITY: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action* 13 (2–3), 2009, p. 198–207.
- Brener N., Theodore N., „Neoliberalism and the Urban Condition“, *CITY: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action* 9 (1), 2005, p. 101–107.
- Bumblauskas A., Lopata R., „Lietuvų civilizaciniai pasiekimai ir tragiškos baigtys“, *www.delfi.lt*, 2017 01 31, <<https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/a-bumblauskas-r-lopata-lietuov-civilizaciniai-pasiekimai-ir-tragiskos-baigtys.d?id=73562946>>.
- Costa P., Seixas J., Roldão A., „From ‘Creative Cities’ to ‘Urban Creativity’? Space, Creativity and Governance in the Contemporary City“, *Working paper*,

- DINÂMIA (Instituto Universitário de Lisboa), 2009, <https://repositorio.iscte-iul.pt/bitstream/10071/3231/1/DINAMIA_WP_2009-80.pdf>.
- Couch Ch., Fraser Ch., ed., *Urban Regeneration in Europe*, Oxford : Blackwell, 2003.
- Darnios LR Vyriausybės programa. Lietuvos miestiečių ir žaliųjų sąjungos 2016 m. LR Seimo rinkimų programa, 2016 09 12, <<http://darnilietuva.lt/rinkmenos/darnios-lietuvos-vyriausybes-programa.pdf>>.
- Daujotytė V., „Dainų šventė – Tautos savasties manifestacija“, *Folk Culture* 2 (179), 2018, p. 51–52.
- Dobriakovas J., „Aresu Vilniaus ambasadorius?“, *www.balsas.lt*, 2007 12 28, <https://www.tv3.lt/naujiena/naujienos/178149/laisvalaikis/2?utm_source=kitiRubrikosStr&utm_medium=susijeDienos-kronika&utm_campaign=naujiena>.
- Donauskaitė D., „Kultūrai trūksta ne pinigų, o sąžinės“, *Atgimimas*, 2008 07 19, <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/kulturai-truksta-ne-pinigu-ozazines.d?id=17771392>>.
- Elta ir lrytas.lt, „Tūkstantmečio programos vykdymą auditoriai įvertino neigiamai“, *www.lrytas.lt*, 2010 05 06, <<https://lietuvsdiena.lrytas.lt/-12731321351272728379-t%C5%ABkstantme%C4%8Dio-programos-vykdyt%C4%85-auditoriai-%C4%AFvertino-neigiamai.htm>>.
- Evans G., *Cultural Planning: An Urban Renaissance?*, London and New York: Routledge, 2001.
- „Finansų ekspertė prieš kultūros decentralizavimą? (diskusija išklausių išlaidų kultūrai apžvalgą“, *Kultūros barai*, 2001/1.
- Florida R., *The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community, and Everyday Life*, New York: Basic Books, 2002.
- Gold J., *Cities of Culture: Staging International Festivals and the Urban Agenda, 1851–2000*, London: Routledge, 2016.
- Healey P., „Creativity and Urban Governance“, *Policy Studies* 25 (2), 2004, p. 87–102.
- Jakučiūnas A., „Trys rudens mintys: apie apsižėdėjėlius, empatiją ir kultūros perspektyvas“, *www.15min.lt*, 2018 10 08d, <<https://www.15min.lt/kultura/naujiena/asmenybe/andrius-jakuciunas-tryis-rudens-mintys-apie-apsibezdejelius-empatija-ir-kulturos-perspektyvas-285-1041244?c=kultura&copied>>.
- Jauniškis V., „Lietuvoje, vadinasi, niekur“, *www.balsas.lt*, 2008 12 19, <<https://web.archive.org/web/20081222161627/http://www.balsas.lt:80/naujiena/229661/lietuvoje-vadinasi-niekur/rubrika:naujienos-kultura>>.
- Juraitė K., Telešienė A., „Ekologinės rizikos diskursas žiniasklaidoje: tyrimo teorinės bei metodologinės prielaidos“, *Filosofija. Sociologija*, 20 (4), 2009, p. 227–236.
- Kangas A., „Nauji kultūros politikos drabužiai“, *Kultūros politika (straipsnių rinktinė)*, Vilnius: Baltos lankos, 2008.
- Kernagis V., „Kaip švęsime Lietuvos šimtmetį?“, *www.delfi.lt*, 2016 12 06, <<https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/v-kernagis-kaip-svesime-lietuvos-simtmeti.d?id=73074444>>.
- Kultūra gyvai. Vilnius '09*, Vilnius: Vilnius – Europos kultūros sostinė, 2009.

- „Kultūros ministrė apie valstybės šimtmečio programą: tik keletas projektų atliepia lūkesčius“, *LRT Radijas*, *LRT.lt*, 2016 12 21, <<https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/26/157974/kulturos-ministre-apie-valstybes-simtmečio-programa-tik-keletas-projektu-atliepia-lukescius>>.
- „Kultūros sostinė pasikliauja stebuklu“, 2008 12 20 d., *tv3.lt*, <<https://www.tv3.lt/naujiena/229690/kulturos-sostine-pasikliauja-stebuklu>>.
- Lake A., Muktupāvela R., „The Song and Dance Celebration Tradition as a Brand of the “Singing Nations” of the Baltic Countries: Similarities and Differences“, *Filosofija. Sociologija* 28 (4), 2017, p. 246–256.
- Landry Ch., *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*, London: Earthscan, 2000.
- Landry C., Bianchini F., *The Creative City*, London: Demos, 1995.
- Laurinavičienė B., „Valstybės atkūrimo šimtmečiui – suneštinis vakarėlis“, *Verslo žinios*, 2016 11 04, <<https://www.vz.lt/laisvalaikis/akiraciai/2016/11/04/valstybes-atkurimo-simtmečiui--sunesinis-vakarelis>>.
- Laužikas R., „Komunikaciniai Lietuvos valstybingumo atkūrimo 100-mečio iššūkiai“, *Lietuvos kultūros tyrimai* 9, 2017. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, p. 26–48.
- Looseley D., „Notions of Popular Culture in Cultural Policy: A Comparative History of France and Britain“, *International Journal of Cultural Policy* („Policy and the Popular“) 17 (4), 2011, p. 365–379.
- McGuigan J., *Rethinking Cultural Policy: Issues in Cultural and Media Studies*, Oxford: Open University Press, 2004.
- Mercer C., „Nuo rodiklių prie vadovavimo: kultūros politika ir pilietybė“, *Kultūros politika (straipsnių rinktinė)*, Vilnius: Baltos lankos, 2008.
- Meyer S., „“Cool Britannia” – Constructing national identity in the Millennium Dome, London“, *Zeitschrift für Volkskunde* 101 (1), 2005, p. 49–68.
- Nakienė A., „Dainų šventės našta“, *Folk Culture* 4 (157), 2014, p. 66–67.
- Paksas R., „Šimtmečio vargo vakarienė“, *Vakarų ekspresas*, 2018 06 30, <<http://www.ve.lt/naujienos/nuomones/nuomones/simtmečio-vargo-vakariene-1646118/>>.
- PDKRT iniciatyvinė grupė, „VEKS’as – kruvinų buržuazijos konvulsijų pradžia“, *www.anarchija.lt*, 2009 12 31, <<http://anarchija.lt/menas/18138-veks-kruvinu-burzuazijos-konvulsiju-pradzia.html>>.
- Ragickaitė B., „Aiškėja, kaip švėsime valstybės atkūrimo šimtmetį: viskas atrodys kitaip nei iki šiol“, *www.delfi.lt*, 2016 10 28, <<https://www.delfi.lt/projektai/archive/aiskeja-kaip-svesime-valstybes-atkurimo-simtmeti-viskas-atrodys-kitaip-nei-iki-siol.d?id=72548728>>.
- Repšienė R., „Šimtmečio vizijos ir kultūrinė realybė, arba „Mūsų verta“ šventė“, *Kultūros barai* 7–8, 2017.
- Repšienė R., „Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio minėjimas: realybė, vizijos ir vertės dilema“, *Lietuvos kultūros tyrimai* 9, 2017, p. 49–69, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
- Savicka A., „Dainų ir šokių šventė Lietuvoje: visuomenės aktyvumas, šventės samprata ir vertinimas“, *Lietuvos kultūros tyrimai* 7 (Dainų šventė: tapatybės savastis ir modernybės trajektorijos), 2015, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.

- Sirutavičius V., „Šventės nacionalizavimas. „Tautos šventės“ atsiradimas Lietuvos Respublikoje XX amžiaus 4-ajame dešimtmetyje“, *Nacionalizmas ir emocijos: (Lietuva ir Lenkija XIX–XX a.)*, Lietuvių atgimimo istorijos studijos 17 (sud. V. Sirutavičius, D. Staliūnas). 2001, p. 133–145.
- Stevenson D., *Cities and Urban Cultures*, Maidenhead: Open University Press, 2003.
- Stevenson D., „“Civil Gold” Rush: Cultural Planning and the Politics of the Third Way“, *International Journal of Cultural Policy* 10 (1), 2004, p. 119–131.
- Swyngedouw E., Moulaert F., Rodriguez A., „Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy“, *Antipode* 34 (3), July 2002, p. 542–577.
- Šimkus A., Savaitės pokalbis. Kornelijus Platelis: „Parašyti gerą eilėrašį sunku bet kuria forma“, *bernardinai.lt*, 2011 01 18, <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-01-18-savaites-interviu-kornelijus-platelis-parasyti-gera-eilerasti-sunku-bet-kuria-forma/56309>>.
- Tapinas A., „Teslos“ širdis ir pasveikinimas Trumpui“, *www.delfi.lt*, 2017 02 07, <<https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/a-tapinas-teslos-sirdis-ir-pasveikinimas-trumpui.d?id=73675514>>.
- McDonald T., Méthot M., „That Impulse that Bids a People to Honour its Past: The Nature and Purpose of Centennial Celebrations“, *International Journal of Heritage Studies* 12 (4), 2006, p. 307–320.
- Tvaskienė J., „A. Brazauskas – vėl gelbėtojas?“ *Lietuvos žinios*, 2008 07 21, <<https://www.lzinius.lt/lzinius/lietuva/a-brazauskas-vel-gelbetojas/121670>>.
- Trilupaitytė S., *Kūrybiškumo galia? Neoliberalistinės kultūros politikos kritika*, Vilnius: Demos, 2015.
- Urbonaitė I., „Vilnius – ne kultūros, o skandalingų statybų sostinė“, *www.delfi.lt*, 2009 12 14, <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vilnius-ne-kulturos-oskandalingu-statybu-sostine.d?id=26818037>>.
- „Valstybė ir kultūra: pasitinkant Lietuvos valstybės atkūrimo 100-metį: diskusija“, Vilniaus knygų mugė, LRT Forumas, 2017 02 26, Lietuvos kultūros tyrimai 9, 2017, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, p. 15–23.
- Vireliūnaitė L., „Lietuvos valstybės atkūrimo 100-metis pagal R. Karbauskį: dainų šventė kiekviename kaime“, *www.15min.lt*, 2016 11 30, <<https://www.15min.lt/naujiena/aktuali/lietuva/lietuvas-valstybes-atkurimo-100-metis-pagal-r-karbauski-dainu-svente-kiekviename-kaime-56-719782>>.
- „Vis dar sostinė, tik gal – ne kultūros, ir jau tikrai – ne Europos“ (pokalbis redakcijoje palydint VEKS), *Naujasis Židinys-Aidai* 1/2, 2010.
- Zukin Sh., *The Cultures of Cities*, Oxford: Blackwell, 1995.